

ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Юлія ЛОКАРЄВА (Кіровоград)

У статті розкривається педагогічний потенціал музично-теоретичних дисциплін, особливості музично-теоретичної підготовки у вищих мистецьких навчальних закладах.

В статье исследуется педагогический потенциал музыкально-теоретических дисциплин, особенности музыкально-теоретической подготовки в высших учебных заведениях искусств.

Ключові слова: професійне становлення, майбутній вчитель музики, музично-теоретична підготовка.

В умовах бурхливого розвитку цивілізації та посилення інтеграційних процесів завдання вдосконалення навчального процесу вищої школи набуває першочергового значення. Національна освіта перебуває в стані входження у європейський простір, і тому необхідним постає перегляд існуючих технологій, методик, підходів, засад професійного становлення майбутніх учителів музики.

Професійне становлення вчителя музики передбачає виявлення навчального, виховного, розвивального потенціалу музично-теоретичної підготовки, акцентуацію на її поліфункціональності, спрямування на комплексно-синтетичні засади, доведення актуальності та значущості для розвитку професійних здібностей майбутнього вчителя музики. З цією метою нами проводився аналіз досліджень, присвячених особливостям та специфіці музично-теоретичної підготовки, актуальним питанням викладання музично-теоретичних дисциплін у різних типах закладів освіти.

Потенціал музично-теоретичних дисциплін висвітлено в дослідженнях прогресивних музикантів-педагогів, теоретиків-музикознавців, композиторів, музичних діячів у різні часи (Б. Асаф'єв, В. Берков, Г. Вірановський, Ю. Келдиш, К. Орф, А. Сохор, Б. Теплов, Б. Яворський та ін.). Актуальні питання музично-теоретичної підготовки висвітлено в роботах відомих педагогів-музикантів Л. Арчажнікової, Г. Дідич, Г. Падалки, О. Олексюк тощо.

Методичний аспект викладання музично-теоретичних дисциплін досліджували А. Агажанов, Б. Алексєєв, Д. Блюм, В. Вахромєєв, Г. Виноградов, О. Гладишева, О. Давидова, М. Калашник, М. Карасьова, М. Картавцева, Л. Мазель, Л. Маловик, Т. Мюллер, А. Мясоедов, А. Островський, С. Оськіна, Г. Побережна, С. Скребков, Г. Смаглій, Ю. Тюлін, Г. Фрідкін, Ю. Холопов, В. Холопова, В. Цуккерман, С. Шип, Т. Щериця та інші.

Науковці пояснюють такий зв'язок різноаспектних досліджень багатогранністю шкільної діяльності вчителя музики і приходять до спільного висновку про те, що уроки музики є переважно комплексними, в основі їх лежать різні види музично-творчої діяльності, що й зумовлює необхідність багатопланової діяльності вчителя.

Професійне становлення майбутнього вчителя музики передбачає наявність загальних психолого-педагогічних, музично-теоретичних, музично-виконавських знань та навичок і тому являє собою нерозривну єдність педагогіки та музичного мистецтва. Існують два загальні напрямки фахової підготовки майбутнього вчителя музики: соціально-педагогічний (морально-політична, загальнокультурна, психолого-педагогічна підготовка) і спеціальний (музично-теоретична, інструментальна, вокальна, диригентсько-хорова, методична підготовка). Як бачимо, необхідною складовою процесу професійного становлення майбутнього вчителя музики вважається музично-теоретична підготовка.

Центральне місце серед фахових дисциплін, необхідних учителю музики, займає комплекс музично-теоретичних дисциплін, які є фундаментом професійної музичної освіти. Вчителю музики потрібна виняткова музикознавча компетентність, яка досягається завдяки синтезу різних типів базових знань та умінь, що набуваються в процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін. У професійній музично-педагогічній освіті відбувся розподіл музикознавчих дисциплін на музично-історичні та музично-теоретичні. Кожний із цих напрямків включає сукупність дисциплін спеціального характеру: історичні (історію української, зарубіжної музики, музичний фольклор); музично-теоретичні (сольфеджіо, теорію музики, гармонію, поліфонію, аналіз музичних творів, інструментоведення, аранжування). Цей комплекс дисциплін складає музично-теоретичну підготовку у вищих навчальних закладах.

Музично-теоретична підготовка – це процес навчання студентів у системі навчальних занять з музично-теоретичних дисциплін, педагогічної та лекційно-виконавської практик, який характеризується певним рівнем професійного розвитку особистості вчителя та сформованістю комплексу знань, умінь та навичок і є багатогранною системою, яка поєднує відносно самостійні, але взаємопов'язані складові історико-теоретичних та музично-теоретичних дисциплін, необхідних майбутньому вчителю музики у подальшій професійній діяльності.

У вищому мистецькому навчальному закладі музично-теоретична підготовка вчителя музики є складною динамічною системою, яка виконує свої специфічні функції, має низку закономірностей (основними з яких визначають зумовленість музично-теоретичного навчання вимогами вокально-хорової та інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики, а також завданнями шкільного предмета «Музичне мистецтво») і ґрунтується на наукових принципах (системність і цілісність, професійно-педагогічна спрямованість, науковість, проблемність, систематичність і послідовність, зв'язок теорії з практикою, поєднання різних форм і методів навчання, свідоме засвоєння студентами знань і вмінь).

Плідними для розвитку цієї проблеми постають ідеї Л. Арчажнікової, яка з-поміж диригентсько-хорової, виконавсько-інструментальної, методичної зосереджує увагу на музично-теоретичній підготовці і вважає її однією з найбільш важливих у професійному становленні майбутнього вчителя музики, тому що саме завдяки цьому вчитель музики глибше розуміє явища музичного мистецтва, основні закономірності історії та теорії музики у їхньому взаємозв'язку та взаємозумовленості. Учитель музики повинен мати високий рівень музичної культури, орієнтуватися в особливих ознаках та специфічних особливостях різних композиторських шкіл та напрямків, знати найбільш відомі твори різних епох, уміти характеризувати стиль, форму, засоби музичної виразності. Вивчення теорії та історії музики необхідно вчителю як для проведення уроків, так і для організації позакласної та просвітницької роботи [2, с. 62–65].

Учені наголошують, що музично-теоретична підготовка є фундаментом професійного становлення вчителя музики і підкреслюють її спрямованість на різні види музично-творчої діяльності: виконавську, вокально-хорову та диригентську, композиторську, просвітницько-лекторську, творчу – акомпанементи, аранжування, імпровізації, обробки, стилізації, знання епох, виконавської та словесної інтерпретації, вербалізації музичного змісту творів, музичних образів, художньо-педагогічного аналізу, а також розвитку спеціальних музичних здібностей, умінь орієнтуватися в історичних жанрово-стильових

процесах, підвищення музикознавчої ерудиції та загального культурного рівня (Див. Рис. 1).

Видатні педагоги-музиканти та композитори уважали музично-теоретичну підготовку могутнім засобом та необхідною умовою розвитку музичальності й наголошували, що без базових знань з музично-теоретичних дисциплін є неможливим прояв творчості, формування композиторських умінь, творчого самовираження та новаторства – важливої якості для професійної майстерності педагога-музиканта.

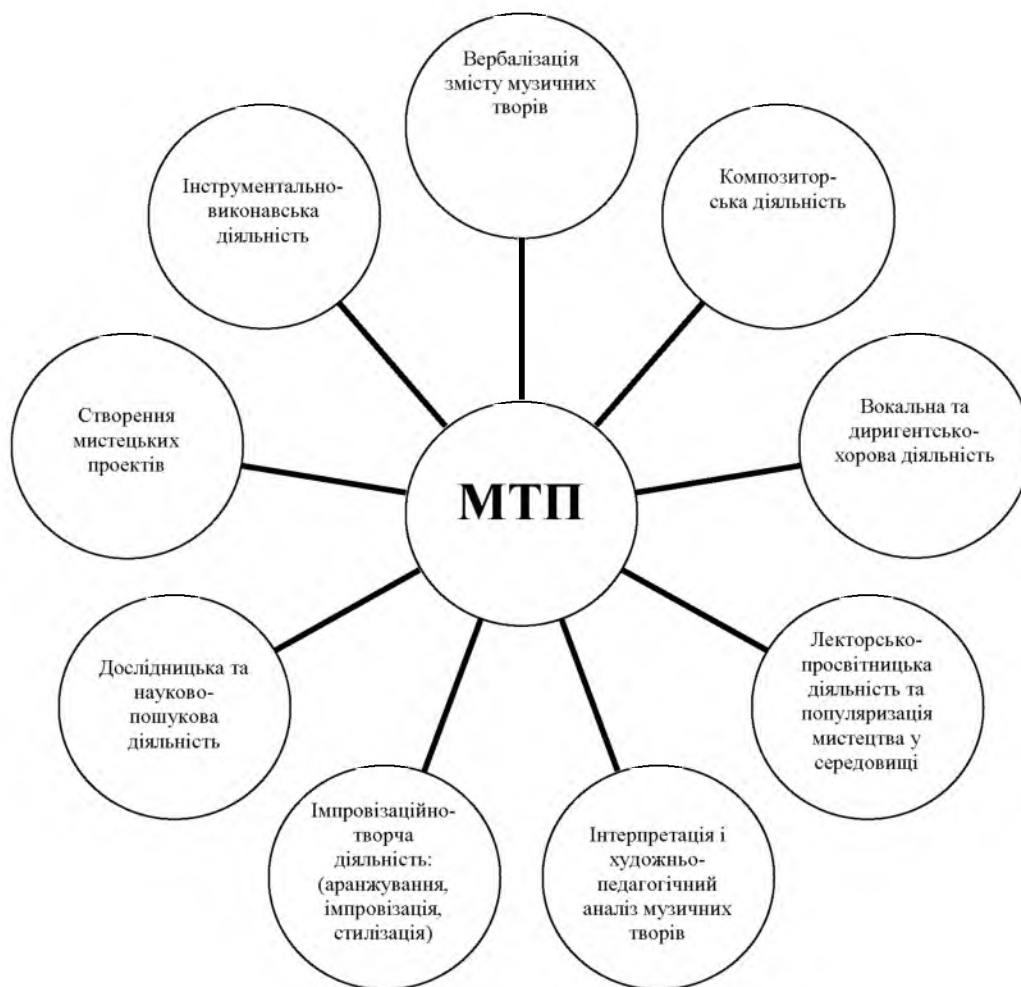


Рис. 1. Спрямованість музично-теоретичної підготовки на різні види музично-творчої діяльності.

Теоретики та музикознавці також акцентували увагу на необхідності отримання фундаментальних знань з музично-теоретичних дисциплін для композиторської та музикознавчої діяльності вчителів музики і вважали, що педагог-музикант повинен володіти широким обсягом гармонічних засобів, гармонічною технікою, глибокими знаннями з теорії музики.

Сучасні теоретики наголошують, що серед численних дисциплін, які вивчають музичне мистецтво, велике місце займають музично-теоретичні, адже саме вони, на думку Л. Маловик та Г. Смаглій, складають загальну теорію музики, необхідну для базової освіти вчителя музики [5, с. 7]. С. Шип акцентує, що серед філософських, естетичних, психологічних, мовознавчих знань особливо важливими є музично-історичні та музично-теоретичні знання, які дають всебічне й цілісне уявлення про зміст і форму музичних творів, необхідну основу для ефективного здійснення складної, багатогранної діяльності – навчання та художнього виховання дітей, яке є особливо важливим для сучасного вчителя музики [6, с. 10]. Музично-теоретичні дисципліни, зауважує М. Калашник, сприяють підвищенню загального музичного та культурного рівня студентів [3, с. 17].

Знані композитори та піаністи-педагоги акцентували увагу на важливості музично-теоретичної підготовки для інструментально-виконавської майстерності, наголошували на доцільності її спрямування для виконавської та композиторської діяльності майбутніх фахівців. Їхні педагогічні ідеї не втратили актуальності й сьогодні – одними з основних компетенцій вчителя музики ми вважаємо ступінь музично-теоретичної обізнаності, сформованість історико-стильового та жанрового мислення, музикознавчу ерудицію й творче самовираження.

Вчені зосереджують увагу на важливості розширення музикознавчого тезаурусу, володінні музично-теоретичною термінологією, збагаченні музичної ерудиції, без яких неможливий професіоналізм майбутнього вчителя музики. Спроби дослідження музичного тексту ускладнюються, коли існує термінологічний бар'єр, оскільки аналіз здійснюється на базі таких загальноприйнятих традиційних музикознавчих понять як «музична мова», «музична семантика» (теорія значень), «музична структура» та інші.

Багато теоретиків-сольфеджистів приділяють увагу розвитку музичного слуху, який є основною професійних здібностей і визначає професіоналізм вчителя музики. Важко не погодитися з Б. Алексєєвим, який вважає, що «всебічний розвиток слуху – це альфа та омега всієї роботи у вихованні кваліфікованих музикантів-спеціалістів будь-якого профілю [1].

Цінність наукових напрацювань видатних педагогів-методистів, що вивчали діяльність вчителя музики, А. Алексєєва, В. Вахромєєва, А. Мясоєдова, А. Островського, С. Павлюченко, І. Способіна та ін., безперечна, адже, завдяки їхнім працям доведено унікальність, яка полягає в комплексній природі діяльності вчителя музики. Вчитель музики – це інструменталіст, вокаліст, хормейстер-виконавець, лектор-просвітник тощо. Музично-теоретична інформованість повинна мати не

стільки глибоке, скільки широке охоплення навчального матеріалу та підкріплення цих знань практично-творчими навичками, які знадобляться вчителю музики в процесі майбутньої професійної діяльності.

Викладені вище ідеї вчених були підтримані сучасними педагогами-музикантами, теоретиками, серед яких Т. Баранова, М. Будз, Г. Виноградов, І. Красовська, І. Котляревський, Л. Маловик, Н. Миронова, О. Нівельт, Г. Побережна, Г. Смаглій, С. Шип, Т. Шериця, М. Шрейдер та дослідниками вищої школи: К. Васильківська, Т. Іванченко, І. Малашевська, С. Олійник, К. Станіславська. Сучасні педагогічні концепції диференціації та інтеграції музично-теоретичної підготовки орієнтовані на комплексно-синтетичні засади використання інноваційних методик викладання і методичного забезпечення.

Вчитель музики має володіти системою музично-теоретичних понять у їх модифікованому вигляді з урахуванням сприйняття школярів, методикою формування в останніх узагальнених понять і термінів, побудованою на основі усвідомлення слухових уявлень та досвіду музичної діяльності. Зусилля викладачів вищої школи в окресленому напрямку будуть більш ефективними, якщо відбуватимуться на засадах міжпредметної координації, яка уточнює уявлення про міжпредметні зв'язки, інтерпретує їх як динамічний процес, потребою якого є безперервна взаємна корекція календарного плану та змісту занять відповідно до реалій навчання, врахування індивідуальних аспектів його реалізації в конкретному навчальному процесі.

Досліджуючи музично-теоретичну підготовку у вищій школі, І. Малашевська акцентує увагу на формуванні вмінь орієнтуватися в історико-стильових процесах музики. Ефективність та дієвість методики музично-теоретичної підготовки педагогів-музикантів забезпечується за умови орієнтації музично-теоретичного навчання на комплексно-синтетичні засади. Будувати навчання і, зокрема, музично-теоретичне, необхідно комплексно-синтетично – необхідним і обов'язковим є, по-перше, синтез теоретичного, слухового та практичного компонентів усередині кожного виду музичної діяльності, а по-друге, синтез теоретичного, виконавського та композиторського видів діяльності [4].

Комплекс музично-теоретичних дисциплін повинен забезпечувати формування музичного мислення студентів (зокрема, образно-асоціативного), розвиток відповідних аналітично-слухових навичок сприйняття, розширення кола слухових уявлень та слухового досвіду, художньо-естетичного світогляду, музичних смаків, особистісної музичної культури, творчого потенціалу. Музично-теоретичні дисципліни стають ключовою базою для професійного становлення майбутніх учителів, оскільки «вони є такою сферою музично-

педагогічної освіти, в якій уможлиблюється оптимальна інтеграція музикознавчої, поліхудожньої та культурологічної інформації з методологією художньо-педагогічної діяльності.

Викладання музично-теоретичних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах має свою специфіку, яка полягає в інтенсивному та всебічному розвитку музичних здібностей студентів і визначається своїм професійним спрямуванням, акцентуацією на формування професійно значущих знань та умінь, необхідних студентам у їхній майбутній професійній діяльності. Тому ракурс навчання має охоплювати універсальні за характером та комплексні за структурою методи, засоби та прийоми.

Специфіка музично-теоретичної підготовки, зумовлена завданнями професійної діяльності вчителя музики і вимагає її реформування, збагачення методичним аспектом, орієнтацію на комплексно-синтетичні засади, формування вмінь транспонувати отримані знання та навички в практику художньо-естетичного виховання школярів, спрямування музично-теоретичної підготовки на музично-творчу діяльність, оновлення змісту музично-теоретичних дисциплін, технологізацію даного процесу.

Спираючись на дослідження сучасних теоретиків-музикознавців виділяємо основні функції музично-теоретичної підготовки: 1) когнітивно-інформаційна функція – забезпечує формування комплексу музично-теоретичних знань та умінь, цілісного історично орієнтованого музикознавчого тезаурусу, які стають предметним підґрунтям музично-педагогічної діяльності вчителя музики; 2) практична – сприяє оволодінню майбутніми вчителями практичними методами, формами та видами з музично-теоретичних дисциплін; 3) творча – передбачає застосування набутих музично-теоретичних знань і умінь для творчого самовираження, креативного мислення, розвинутої самооцінки, потреби у саморозвитку та самовдосконаленні; 4) проєктивна – передбачає здатність до трансформації набутих знань у практичну діяльність.

А також виокремлюємо принципи музично-теоретичної підготовки у вищих навчальних закладах: варіативність підготовки; систематичний розвиток музичних здібностей; інтеграція; підкріплення нового матеріалу музичним сприйняттям; хронологічний виклад матеріалу, комплексність при формуванні практичних навичок, який передбачає синтез різних видів діяльності (слухового, виконавського, композиторського); принцип наскрізного використання пісень шкільного репертуару; творчого спрямування навчання.

Музично-теоретична підготовка як важлива основа професійно-педагогічної діяльності вимагає трансформації в напрямку оптимізації професійного становлення майбутнього вчителя. Знання, уміння та

навички, набуті в процесі музично-теоретичної підготовки, впливають на свідоме сприйняття музики та формування ціннісних орієнтацій, естетичних смаків, художнє світовідношення, сприяють розвитку спеціальних музичних (творчих) здібностей, формуванню креативних рис, підвищують культурний рівень. І від того, яким чином буде організовано процес музично-теоретичної підготовки студентів у цьому напрямку, наскільки рефлексивно будуть ставитись вони до свого розвитку, значною мірою залежить їхнє професійне становлення.

Отже, аналіз досліджень дозволив виявити педагогічний потенціал музично-теоретичної підготовки для професійного становлення майбутнього вчителя музики, багатогранні можливості музично-теоретичних дисциплін, продемонстрував багатофункціональність музично-теоретичної підготовки (когнітивно-інформаційна, практична, творча, проєктивна функції), довів необхідність її спрямування на музично-творчу діяльність, яка складається з різних видів (інструментально-виконавську, диригентсько-хорову, імпровізаційно-творчу, науково-дослідницьку, лекційно-просвітницьку, композиторську та інші) і впливає на всебічне розкриття та практичне втілення творчого потенціалу студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексеев Б. Элементарная теория музыки / Алексеев Б., Мясоєдов А. – М. : Музыка, 1986. – 240 с.
2. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки / Людмила Григорьевна Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
3. Калашник М. Уроки элементарної теорії музики: [навч. посіб.] / Марія Калашник. – Харків : Фактор, 2004. – 352 с.
4. Малашевська І. А. Інтегрований підхід до професійної підготовки майбутніх учителів музики / І. А. Малашевська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2008. – Вип. 16. – С. 134–136.
5. Смаглій Г. А. Основи теорії музики : [підручник для муз. училищ] / Г. А. Смаглій, Л. В. Маловик. – Х. : Факт, 1998. – 384 с.
6. Шип С. В. Музична форма від звуку до стилю : [навч. посібник] / Сергій Васильович Шип. – К. : Заповіт, 1998. – 368 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Локарсва Юлія Валеріанівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів – професійне становлення майбутнього вчителя музики.